Region: Hovedstaden

Kommune: København

Forslagsstiller: Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur

FBB-bebyggelsesmiljø: Forstad

FBB-kompleks: Beboelseshus

FBB-objekt: Beboelseshuse, varmecentral, butikslokaler og haveanlæg

---

Ejer: FSB Bellahøj

Adresse: Ved Bellahøj Nord 2 -6,Ved Bellahøj Nord 5, Ved Bellahøj Nord 10-12, Frederikssundsvej 123 A – B – C – D, 2700 Brønshøj.

Matr.nr.: 1357 Utterslev, 1354 Utterslev, 1352 Utterslev

Arkitekt: Edvard Heiberg og Karl Larsen samt Ole Buhl og Harald Petersen

---

Ejer: AKB, København 1030 Bellahøj (administreres af KAB)

Adresse: Ved Bellahøj 7, 11, 14-22, 2700 Brønshøj

Matr.nr.: 1351 Utterslev, 1353 Utterslev, 1362 Utterslev, 1356 Utterslev, 1363 Utterlev, 1364 Utterslev, 1370 Utterslev (vaskehuset)

Arkitekt: Svenn Eske Kristensen

Ejer: SAB 3025-2 Bellahøj (administreres af KAB)

Adresse: Bellahøjvej 34 A-B, Bellahøjvej 40 A-B og Ved Bellahøj Syd 13-25 og 24-30, 2700 Brønshøj.

Matr.nr.: 1350 Utterslev, 1368 Utterslev, 1386 Utterslev, 1387 Utterslev, 1391 Utterslev

Arkitekt: AS Dominia , Stadsarkitektens Direktorat v/arkitekt Curt Bie

---

Ejer: AAB afdeling 40 Bellahøj

Adresse: Bellahøjvej 4 – 8, Ved Bellahøj Nord 1 - 3

Matr.nr.: 1359 Utterslev

Arkitekt: Dan Fink

Landskabsarkitekt: C.T.H. Sørensen

Fredningsforslaget omfatter: Bellahøjbebyggelsen opført 1951-1957. Alt inklusiv vaskeri, haveanlæg og Bellahøj Friluftsteater.

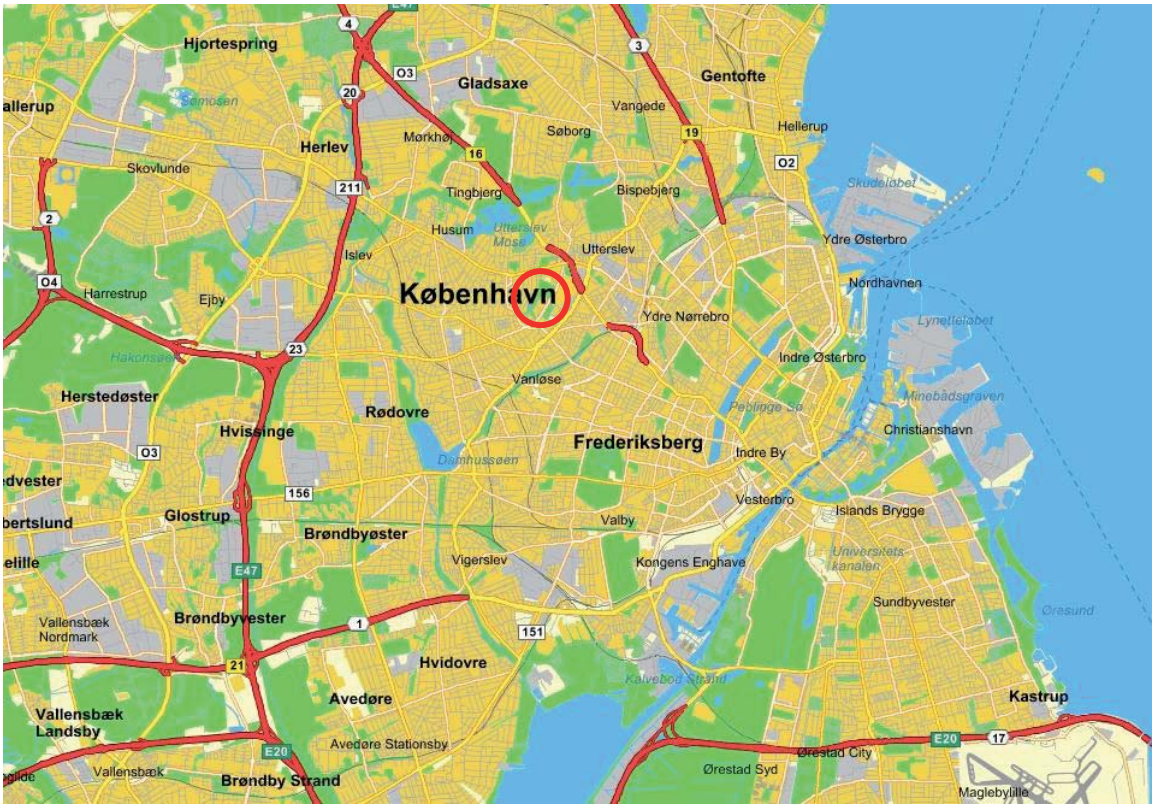

Bellahøjbebyggelsen er en forstadsbebyggelse til København på grænsen mellem Ydre Nørrebro og Brønshøj.

Bellahøjbebyggelsen ligger i en grøn kile mellem Brønshøjs villakvarter og Københavns Nordvestkvarter og på et af Københavns højeste punkter. Mellem de to grupperinger af punkthuse ligger det fredede Bellahøj landsted og vest for ligger Bellahøj friluftsscene. Sydvest for ligger Degnemosen og Bellahøjmarken. De landskabelige hovedtræk er fremhævet til trods for beboelsestætheden i højhusene.

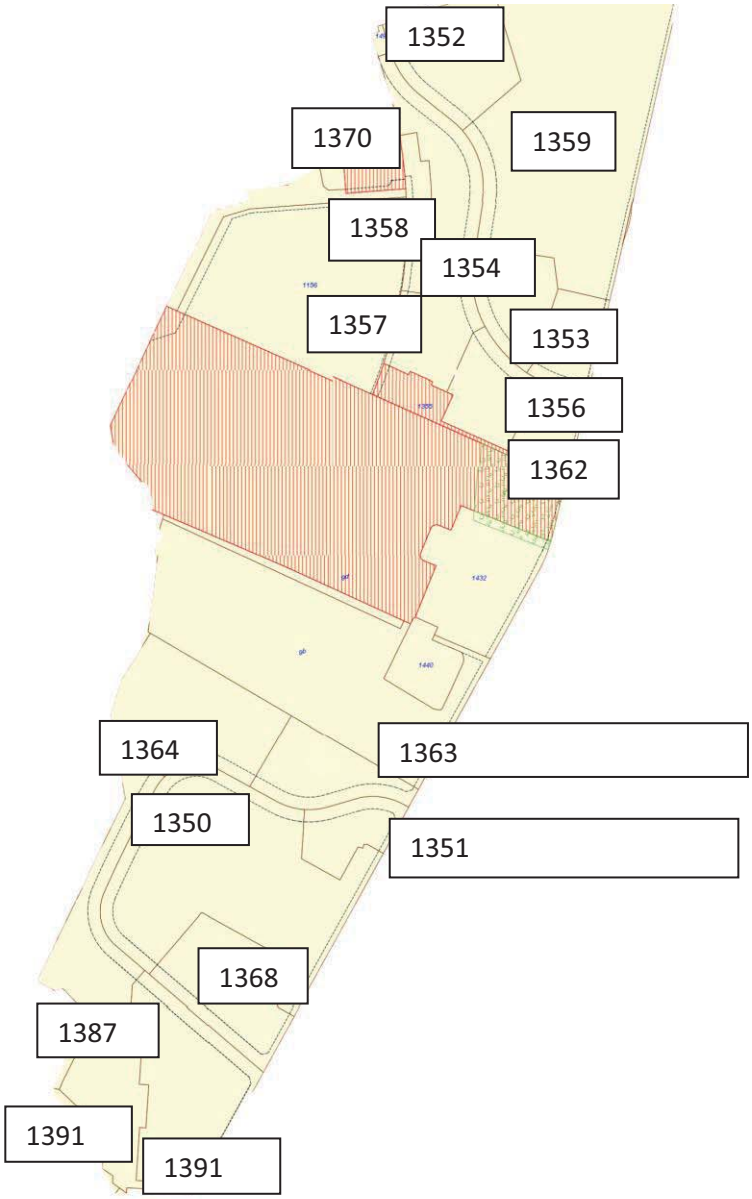

Tegn. viser matrikelkort med matrikelnumre over Bellahøjgrunden.

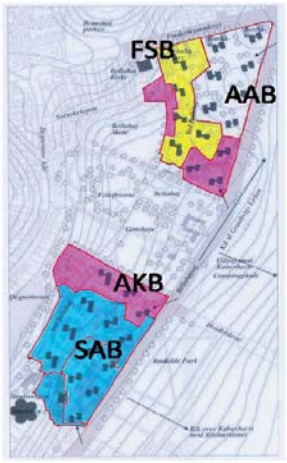

Boligselskab og tilknyttet arkitekt

FSB
Dominias arkitektafdeling
AAB
Dan Fink
AKB
Svenn Eske Kristensen
fællesvaskeri mod nordvest Mogens Irming og Tage Nielsen
SAB
Edvard Heiberg og Karl Larsen
Ole Buhl og Harald Petersen

Bygningernes historie
Københavns Kommune havde erhvervet store jordbesiddelser omkring 1900, herunder også Bellahøjområdet for at kunne sikre en hensigtsmæssig planlagt byudvikling. Planlægningen var en del af borgmester Borups fremsynede jord- og planlægningspolitik for hovedstaden.

Bellahøjbebyggelsen indgår i den del af Danmarks bygningsmasse, der er opført i byggeboomet efter Anden Verdenskrigs afslutning og frem til 1980'erne. Heraf er hovedparten - ligesom Bellahøjbebyggelsen - opført i forstadsområder.
Bellahøj er landets første byggeri, hvor der for alvor blev eksperimenteret med materialer, byggeformer og arbejdsprocesser i et forsøg på at bygge i beton og rationalisere byggearbejderne.

Helhedsplanen for Bellahøjområdet er fra 1944. Bebyggelsesplanen udlægger byggefelterne i en struktur, der bl.a. sikrer gode dagslysforhold i alle lejligheder. I bearbejdningen af hele planen arbejder man med idéen om et boligområde, hvor datidens mest moderne faciliteter og en række fællesgoder, f.eks. garager og børneinstitutioner er integreret.

Bygningerne er opført i perioden 1951-57 som beboelsesejendomme af fire almennyttige boligselskaber med hver sit arkitekt/ingeniør/entreprenør-team. Ejendommene ejes stadig af flere boligselskaber og udlejes til beboelse.

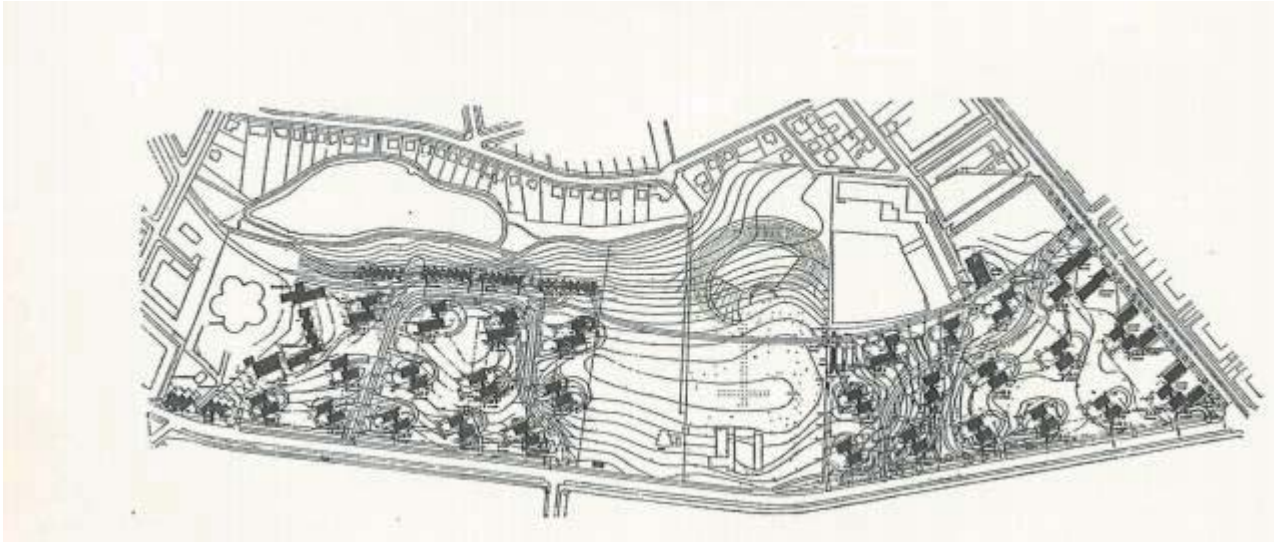

Irming og Nielsens konkurrencevindende situationsplan af Bellahøjbebyggelsen, 1944. Opgaven var at udnytte den enestående beliggenhed og friholde store dele af arealet til park. Ca. 44 ha. I 1950 blev opgaven overdraget til 4 store boligselskaber i samarbejde med stadsarkitekt F.C. Lund.

Denne type forstadsbebyggelse adskiller sig fra den historiske bys traditionelle sammenhængende og lukkede karréstruktur. Bebyggelsen udgør i sig selv en helhed. Alt er planlagt fra begyndelsen i et afgrænset område med integrerede åbne, grønne arelaer. De enkelte huses arkitektoniske udtryk er underordnet en samlet struktur og et fælles formsprog.

Vue mod amfiteatret

Beskrivelse

Landskabsbearbejdelsen

Bebyggelsens placering på højdedraget gør punkthusene til pejlemærker for trafikken på de store omfartsveje nord for København. Bellahøj er Københavns højeste bakke på 37 m. Området er skabt som en typisk parkbebyggelse. Et pionerarbejde for 1950'ernes fremherskende ideal.

Udendørsarealerne er planlagt med træer som i en park med sammenhængende græsarelaer og rum med lave hække til ophold i læ og med legepladser. En bevidst, men styret arkitektonisk bearbejdning af social aktivitet.

I den nordlige del af den store midterste grønning ligger et amfiteater, Bellahøj Friluftsteater. Det er et 120 graders cirkelslag til samling i stor skala med siddetrapper til publikum.

Parkeringsarealerne er afskærmet mod bebyggelsen med lave, klippede hække.

Parkeringsarealerne slynger sig ind i bebyggelsen. Sideløbende ligger et stisystem, hvor der er lommer til ophold med klippede hække.
Adgang til husene sker enten via mindre trafikerede veje på én side af bygningerne eller via parkens stisystemer på bygningernes anden side.

C. Th. Sørensen har ved udformningen af arealerne imellem husene valgt en beplantning, der både rummer den store skala svarende til de enkeltstående høje punkthuse og samtidig den mindre skala i menneskehøjde.

Bellahøj syd set fra luften. Degnemosen i vest. Langt fra synes punkthusene næsten identiske.

De parvise bygningskroppes forskydning sikrer gode dagslysforhold i alle blokke og mindsker indkig til naboer fra lejlighederne.

Bygningerne; højhuse og tilknyttede bygninger

Bygningerne er placeret efter solorientering, udsigtsforhold og slagskygger fra nabohusene. Bebyggelsen rummer 29 punkthuse, 15 høje punkthuse nord for Bellahøj Landsted og 14 lavere punkthuse syd for Bellahøj Landsted.

Punkthusene består af parvise, slanke lejlighedstårne i 9-13 etager forskudt om en transparent trappebygning, som optager terrænforskellene. Alle blokke har en tilbagetrukket tagetage, der færdiggør og afslutter den tunge bygning og medvirker til at gøre den let. Der er 1300 lejligheder i blokkene.

Et af de parvise punkthuse med transparent trappetårn i midten. AKB v/arkitekt Eske Kristensen. Boligblokkenes lodrette virkning understreges af sammenhængende, lodrette altan- og vinduespartier.

Nogle af bygningerne adskiller sig fra flertallet: Et enkelt hus i Bellahøj syd har kun ét enkelt lejlighedstårn og har lave bygninger i tilknytning til.

Alle fire boligselskaber, der har stået for bygningernes opførelse, har været underlagt fælles overordnede retningslinjer. Først ved nærmere eftersyn ser man mange forskellige detaljer; f.ex facadebearbejdning og vinduernes rytme. Der er stor variation de enkelte bygninger imellem.*(se foto på næse side)*

Facadeudsnit nr. 1 og nr. 3 fra venstre: FSB Foreningen Socialt Boligbyggeri
Facadeudsnit nr. 2 fra venstre: AAB Arbejdernes Andelsboligforening
Facadeudsnit nr. 4 fra venstre: AKB Arbejdernes Kooperative Boligselskab
Facadeudsnit nr. 5 og nr. 6 fra venstre: SAB I og SAB II Samvirkende Boligselskaber (i dag KAB)

De tre punkthuse i Bellahøj nord, der ligger direkte op til Frederikssundsvej er sammenbygget med lave butiksbygninger placeret omkring små butikstorve. *(se nedenstående foto)*. I efterkrigsårenes spirende velfærdssamfund, tjente de lave bygninger som lokal handel.
I tråd med tidens demokratiske idéer blev et af højhusene på nordarealet opført som kollektivhus, der ud over alm. lejligheder havde værelser for husassistenter og gæster. I huset var der portner, som også ydede service med hensyn til varemodtagelse og telefonbesked og som man kunne rekvirere assistance til hushjælp hos. I tilknytning til kollektivhuset var en offentligt tilgængelig restaurant, selskabslokaler, en børnehave og et garageanlæg.

Vue fra Frederikssundsvej

Konstruktion og materialer
Bellahøjbebyggelsen var et forsøgsprojekt med Statens Byggeforskningsinstitut som tilsynsførende. Husenes konstruktion og facadeudtryk varierer alt efter hvilken byggeteam/entreprenør, der har stået for opførelsen, men overordnet er alle facader isolerede og beklædt med lerbetonelementer. To huse i Bellahøj Nord, har dog facadeelementer i gule teglsten.

Jernbetonskelettet i hver blok er udført af præfabrikerede søjle- bjælke- og etageadskillelseselementer. Etageadskillelserne er udført i krydsarmerede jernbetonplader. Arbejdsmetoden i hver enkelt højhus var hhv klatreforskalling og glideforskalling. Eksempelvis udgøres glideforskalling af forme, der flyttes glidende opad et monteret element vha hydrauliske løftere.
Facadeudfyldningselementerne havde ved montering en færdig yderside udført i facadefliser af klinkerbeton og på inderside isolering. De bærende tværvægge er af uarmeret beton. Herefter er der udført fuge og pudsarbejde indvendig
Øverste etage er udført i sin egen træskeletkonstruktion som et let hus. Facadebeklædningen er her eternitplade.

Trapperne i glasmellembygninger er terrazzo. Glaspartierne har stålsprosser.
Trappeopgang AKB, senere KAB

Indvendig
Lejlighederne har en varierende størrelse fra 1-5 værelser. En del af lejlighederne har stadig de originale køkkener, badeværelser og bøgeparketgulve fra opførelsestidspunktet. Alle lejligheder var udstyret med termoruder og med altaner..
I samtlige lejligheder er køkkenet udstyret med køl og frys. Alle lejligheder er udstyret med toilet og

badekar. I trappeopganene er der nedfaldsskakter. Boligselskaberne havde forslag til indretning af lejlighederne og alt var på forhånd nøje gennemtegnet.

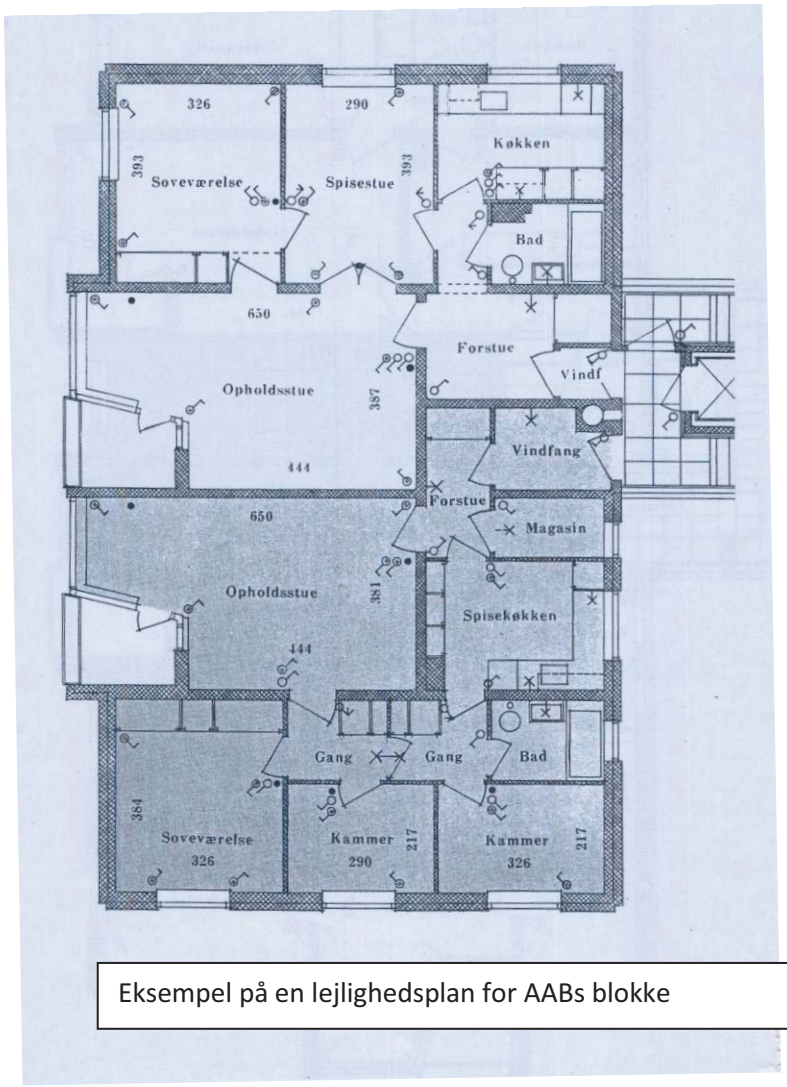

Eksempel på en lejlighedsplan for AABs blokke

Svenn Eske Kristensen for AKB. Bemærk terrænforskelle og den bevidst undladte sokkelbearbejdning.

Indgangsparti SAB II, senere KAB.

Vedligeholdelsestilstand
Bygningerne er løbende vedligeholdt og efter forholdene i udmærket vedligeholdelsestilstand.

Planforhold:
Der er ikke udarbejdet lokalplan for området. Bebyggelsen er udpeget som et bevaringsværdigt kulturmiljø i Københavns Kommuneplan '11.

Kommuneatlas
Bydelsatlas Brønshøj-Husum 1995. Punkthusene er registreret med høj bevaringsværdi. De tilknyttede lavere bygninger er registreret med middel bevaringsværdi.
Københavns kommuneatlas s 26-27 omhandler Bellahøjbebyggelsen:

Omgivelser
I forbindelse med Bellahøj punkthuse er opført Bellahøj Friluftsteater (1950), der ligger i mellem Bellahøj Nord og Bellahøj syd i det af C. Th Sørensen planlagte parkanlæg og som indgår i fredningsforslaget.
Som en del af Bellahøj projektet er senere Bellahøj Bad opført.

Liste over lignende bygninger/anlæg og deres frednings/bevaringsstaus
Der er ikke fredet tilsvarende anlæg, ligesom bygninger opført i samme periode meget sjældent er SAVE-registreret pga. deres forholdsvis unge alder.

Arkitekterne
Tage Nielsen og Mogens Irming (vinder af konkurrence om planlægning af området)
Edvard Heiberg
Karl Larsen
Ole Buhl
Harald Petersen
Dan Fink
Dominias arkitektafdeling og Stadsarkitektens Direktorat

Byggeteams:
AKB/Christiansen og Nielsen/6 blokke/glideforskalling/skinnekørende Wolf-kran.
SB/Kornerup og CFWinkel as/3 blokke/glideforskalling/let grej: elevatorspænd og traktør og øre samt hejs til fladefliser.
KAB/Larsen og Nielsen/4 blokke/klatreforskalling/stationær mastekran.
AAB/Larsen og Nielsen/7 blokke/klatreforskalling og manuel forskalling.
FSB/ForeningenSocialt Byggeri/Emanuel Jensen og Schumacher/kaltonhuse (jernbetonskelet bygninger af præfabrikerede søjle- bjælke- og etageadskillelseselementer) og facadeudfyldning med gule mursten og altaner støbt på stedet.

Landskabsarkitekt
C. Th. Sørensen var og er stadig en af Danmarks største og mest betydningsfulde have- og landskabsarkitekter. Hans værker ses overalt i landet og hans interesse for de klare geometriske former

kommer klart til udtryk i Bellahøjbebyggelsen.
Sørensens faglige interesse for børns legemuligheder kommer til udtryk i de planlagte legeområder i Bellahøjs parkanlæg, ligesom hans sans for det kuperede landskab med forskellige rumligheder ses i parkanlægget.

SBI
Statens Byggeforskningsinstitut v/civ. ing. Niels Munk Plum og ing. Hartoft-Nielsen, fulgte arbejderne, gjorde erfaringer og beskrev det i artikler.

Kilder
Brønshøj-Husum bydelsatlas
Tobias Faber: Dansk Arkitektur, Arkitektens Forlag 1963
Velfærdssamfundets Bygninger – Bygningskulturens dag 2008, Kulturarvsstyrelsen 2008
Arkitektur Guide København, Olaf Lind, Arkitektens Forlag 1996
Forstadens bygningskultur 1945-1989. red Anne Tietjen, Realdania 2010
Danmarks almene boliger. Red Jannie Rosenberg Bendsen, Realdania 2012
Bellahøj husbyggeri, Statens Byggeforskingsinstitut studie nr. 15, Teknisk Forlag 1955
90 års alment boligbyggeri i AKB. Eksempler fra boligselskabets virksomhed 1913-2003
Mellem borgerskab og boligfolk, Historien og KAB 1920-2006, Jørgen Nue Møller og Gøsta Knudsen, 2008
Statens byggeforskningsinstitut, Studie nr. 15Kbh 1954, 'Bellahøj højhusbyggeri'.
Særtryk af Arkitektens ugehæfte nr. 21, 1954
Byggeindustrien nr. 10, 1954
Erik Hartoft-Nielsen: Bellahøjbyggeriets konstruktioner.
www.kulturarv.dk/fbb
www.kulturarv.dk/kid
www.kms.dk
www.krak.dk
For yderligere teknisk information anbefales det at læse Statens Byggeforskningsinstituts 'Studie nr. 15 – Bellahøj højhusbyggeri'

Udkast til indstilling
Formål
Formålet med fredningen er at sikre et af Danmarks ikoniske byggerier for fremtiden.
Dels at sikre parkanlæggets idé, bearbejdelse og detaljering så samspillet mellem bygninger og omgivelser og hele planens samlede udtryk og strukturelle greb bevares for eftertiden.
Dels at sikre bygningerne for deres eksempel på 'velfærdsarkitektur' og som et eksempel på industrialisering af byggeprocesserne i et nyt materiale, beton.
Dels også at sikre, at fremtidige bygningsarbejder bliver udført i høj arkitektonisk kvalitet og med forståelse for de originale facader. En fredning medvirker til at fastholde de detaljer og overflader bygningerne er opført med.
Bellahøjbebyggelsen er en værdig repræsentant for sin tid og et fremragende eksempel på datidens spring ind i en ny boligkultur.

Arkitekturhistorie
I en dansk fortolkning er den landskabelige bearbejdning med de robuste og velskalerede landskabelige elementer et godt eksempel på efterkrigstidens bynære parkbebyggelse med store brugskvaliteter for bydelens og områdets beboere.

Punkthusene på Bellahøj er Danmarks første højhusbyggeri. På denne grund introducerede arkitekterne Mogens Irming og Tage Nielsen Le Corbusiers visioner om at bygge byer i højden og sikre beboerne store friarealer med gode brugsværdier i datidens moderne boliger.

De forskellige byggeteams, arkitekter, ingeniører og entreprenører, arbejdede sammen om at udvikle og beslutte byggemetoderne. Stedet var en udfordring for lovgivningen, der ikke var tilpasset den nye tids udfordringer indenfor højhus- og betonbyggeri. F.eks. var der ingen brandlovning for højhuse. Teknikerner nedsatte deres eget barndsikringsudvalg som fandt løsninger, der blev mundtlig godkendt af myndighederne.

Miljømæssig værdi (omgivelser)
Bygninger og amfiteater, landskabsbeabejdning, byparken og velfærdsfaciliteterne i form af vaskeri, garageanlæg og en børneinstitution, som en planlagt integreret del er indbyrdes afhængige af hinanden og understøtter hinanden og de omkringliggende miljø. Der blev skabt plads til både privatbilisme og fritidsaktiviteter side om side, men ansvarligt og gennemarbejdet. Bellahøjbebyggelsen udgør en helhed som et markant udtryk for sin tid og den kvalitetsmæssige højnelse af det almennyttige boligbyggeris standard i Danmark.

I kraft af sin beliggenhed på Københavns højeste punkt udgør Bellahøj, der her ses i billedets baggrund, den dag i dag et fikspunkt for den omkringliggende by

Kulturhistorisk værdi
Kulturhistorisk betragtet er Bellahøjbebyggelsen en manifestation af modernismens idealer om ikke blot den moderne bolig, men også om kravet til moderne materialer. Bellahøjbyggeriet markerer et skridt ind i velfærdssamfundet.
Bellahøjs Punkthuse bygger på modernismens idéer om den moderne bys forhold mellem bygning og landskab og gennemførte tidens tanker om lys, luft og fællesarelaer til alle.

Byggeriet opførtes ved indledningen til standardiseringen, rationaliseringen og industrialiseringen af rammerne for dansk boligbyggeri. Her introduceres beton i stor skala som ramme om den brede befolknings liv. Corbusiers forestillinger om den vertikale by, de ufaglærtes nye muligheder i byggeindustrien og moderniteten som fundament for det kommende velfærdssamfund. Samtidig markerer byggeriet indledningen til en tid, hvor partnerskabet mellem arkitekt, ingeniør og entreprenør skabte helt nye muligheder.

I anlægget indgår et fælleshus, hvor man i 1950´erne havde en portner boende i fælleshuset, som tog imod telefonbeskeder mv. Her var en fælles børneinstitution og et fællesvaskeri og fælles varmecentral. Tankegods fra den tidlige modernisme, men i dansk kontekst. At tidens mest moderne boligprojekt i stor skala skete indenfor rammerne af den almene boligbevægelse var samtidig et signal om det kollektives forventede betydning for velfærdssamfundets udvikling.

Byggeriet på Bellahøj var et prestigebyggeri og den byggetekniske standard var høj. Byggeriet bærer fortællingen om periodens stærkt stigende engagement fra statens side i bygge- og boligsektoren. De erfaringer, der via SBI (Statens Byggeforskningsinstitut) løbende blev samlet op, kom til at danne grundlag for det videre arbejde med industrialiseret byggeri i storskala i Danmark. Teknologisk set skriver byggeteknikken med brugen af glideforskalling sig ind i udviklinghistorien som en overgangsfase, inden de næsten samtidige forsøg med elementbyggeri kom til at danne afsæt for den gennemførte elementbaserede industrialisering af byggeriet et lille tiår senere.

Kulturhistorisk er Bellahøjbebyggelsen unik. Via sin symbolske beliggenhed på et signifikant sted, via skalaen, byggeriets modernitet og gennemarbejdede velfærdsgoder gestaltes et monument af national betydning. Bellahøjbebyggelsen er indskrevet i kulturhistorien som et stærkt fysisk symbol på efterkrigstidens potentiale for samfundsforandring.

Arkitektonisk værdi
De enkelte huses arkitektoniske udtryk er underordnet en samlet struktur, men ved nærmere undersøgelse er der anvendt mange forskellige arkitektoniske virkemidler, f.eks. i udformning af altanerne, f.eks. ved udformning af trappetårnene, f.eks. i udformning af facaderne.

Hvert højhus har to lukkede bygningskroppe med huller til altaner. De to bygningskroppe er forskudt om et transparent trappetårn. Temaet gentages konsekvent, men både trappetårne og facader er forskellige.
Den vertikale opdeling fremhæver højden og får de ellers store bygninger til at synes lette. På samme måde understreger fraværet af sokler det vertikale fokus. Afslutningen af punkthuset i højden med

tilbagetrækning fra facaden af penthouselejlighederne understøtter et tilstræbt lethed over det store enkeltmassiv. Bygningskroppen fremstår moduleret og nuanceret bearbejdet.
Vinduernes placering i flugt med facaderne minimerer skygger og fremhæver altanernes hulrum og fremspring som arkitektonisk motiv.

Bærende fredningsværdi
De bærende fredningsværdiger knytter sig til den samlede Bellahøjbebyggelses ikonografiske status i forhold til periodens udvikling af velfærdspolitik, industrialiseringspolitik og generelle markering af modernistiske forventninger til fremtiden. Placeringen af det modernistiske vartegn på bydelens højeste arealer er stor og er et kraftfuldt udsagn om tiden fremtids- og fremskridtstro.

Kvaliteten i anlæggets udformning, bygningernes placering i parken, de tilknyttede velfærdsfaciliteter, den varierede arkitektur, er samlet set udtryk for en høj standard. Facaderne varierer, lejlighederne er indbyrdes forskellige. Der er gode, for datiden hybermoderne planløsninger, og alle lejligheder er udstyret med altan.
Som et symbol på et af modernismens bedste byggerier i Danmark foreslår Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur Bellahøjbebyggelsen fredet.

Anbefalinger
Det anbefales, at Bellahøj bebyggelsen hvs. punkthuse og haveanlæg betragtes som en uadskillelig helhed, der skal behandles som sådan.
Det anbefales ligeledes, at der for hver enkelt bygning udarbejdes en detaljeret maunal, som afdækker og beskriver den enkelte bygnings specifikke arkitektoniske udtryk og detaljer, som både inkluderer de individuelle fredningsværdier samt de fredningsværdier, der findes i helheden. Manualerne skal udarbejdes af uvillig, kyndig part.